

hit'ine düştüğü notlardan ibaret olup oğ-
lu tarafından derlenmiştir (Süleymaniye
Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2661). 8. *Buğye-
tü'l-mürtâd fi (li-)taşhîhi'q-dâd*. Kur'an
ilimleriyle ilgili olan eserin Ebû Hayyân et-
Tevhîdî'nin *Mukâbesâtı*' ile birlikte neş-
redildiği belirtilmektedir (Serkîs, I, 197,
306). 9. *en-Nesemetü'n-nefhiyye 'ale'r-
Risâleti'l-Fethiyye* (Süleymaniye Ktp.,
Çelebi Abdullah Efendi, nr. 389; bu eser-
lerinin yazma nüshaları için ayrıca bk.
Brockelmann, *GAL*, II, 404; *Suppl.*, II, 234,
267, 395, 429).

Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Teymûr, Ah-
lâk, nr. 299) İbn Gânim adına kayıtlı olan
ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *İğâsetü'l-
lehfân*'ından seçmeler ihtiva eden *Mün-
tehab fi meşâyidi's-şeytân ve zemmi'l-
hevâ'* adlı risâle, İbrâhim Muhammed el-
Cemel tarafından *Meşâyidü's-şeytân ve
zemmi'l-hevâ'*: *Muhtasarü İğâsetü'l-
lehfân* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1983).
Bundan başka kaynaklarda isimleri geç-
memekle birlikte çeşitli kütüphanelerde
şu eserler de İbn Gânim adına kayıtlıdır:
*Risâle fi hükmi'l-vekil ba'de'l-'azl hel
yükbel kavlüh* (Süleymaniye Ktp., Esad
Efendi, nr. 1027/46, vr. 455-463; Şâzelî Tek-
kesi, nr. 159, vr. 65-71); *Minnetü'l-celîl fi
kabûli kavli'l-vekil* (Süleymaniye Ktp., Re-
îsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 305, vr. 457-
466; Kayseri Râşid Efendi Ktp., Râşid Efen-
di, nr. 1344, vr. 299-305^a). İbn Gânim'in
günümüze ulaştığı tesbit edilemeyen
Şerhu Manzûmeti İbn Vehbân adlı fika-
ha dair bir eseri daha olduğu belirtilmek-
tedir. Müellife nisbet edilen *el-Fâ'ik fi'l-
lafzi'r-râ'ik* adlı eser ise (*Hediyetü'l-'ârî-
fîn*, I, 750; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*,
VII, 195) aynı lakapla tanınan Cemâleddin
Abdullah b. Ali b. Muhammed'e aittir
(Brockelmann, *GAL*, II, 90; *Suppl.*, II, 81).

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, II, 398-399, 559; *Keşfü'z-
zunûn*, I, 99, 250, 840, 876, 899; II, 1516, 1982;
Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, II, 52-55; Muhibbî,
Hulâşatü'l-eşer, III, 180-185; Şevkânî, *el-Bed-
rürü't-tâli'*, I, 491; *Sicill-i Osmânî*, III, 503; Ser-
kîs, *Mu'cem*, I, 197, 306; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-
edeb*, VIII, 132; Brockelmann, *GAL*, II, 90, 404;
Suppl., II, 81, 234, 267, 395, 429; *İzâhu'l-mek-
nân*, I, 173; II, 645; *Hediyetü'l-'ârîfîn*, I, 750;
Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 166; Kehhâle, *Mu'cemü'l-
mü'ellifîn*, VII, 195; a.mlf., *el-Müstedrek*, Bey-
rut 1406/1985, s. 503; Abdülhay el-Kettânî, *Fih-
risü'l-fehâris*, II, 892-893; Abbas el-Kummî, *el-
Künâ ve'l-el-kâb*, Beyrut 1403/1983, I, 371;
Pertsch, *Gotha*, Frankfurt 1987, I, 350; Ahmet
Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s.
124; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâsürî*, Kum, ts. (Dâ-
rû'l-Fıkr), IV, 376-383; Abdülemir Selim, "İbn
Gânim-i Makdisî", *DMBİ*, IV, 358-359; "İbn Ghâ-
nim", *EI²* (Ing.), III, 772.

CENGİZ KALLEK

İBN GÂNİYE

(bk. GÂNİYE).

İBN GARSİYYE

(ابن غرسية)

Ebû Âmir Ahmed
b. Garsiyee el-Beşkenşî
(ö. 477/1084)

Endülüslü edip ve şair.

Endülüs'ün kuzeyindeki Beşkenş (Bas-
que) beldesinde doğdu. Bask asıllıdır. Kü-
çük yaşta esir alınarak İspanya'nın güne-
yindeki Dâniye'ye (Denia) götürüldü. Daha
sonra müslüman oldu. Dâniye Emîri Mü-
câhid el-Âmirî ile (1010-1044) oğlu İkbâ-
lüddevle Ali'nin (1044-1076) hizmetinde
kâtip olarak çalıştı. Yaşadığı dönemde
Endülüs'te Şuûbiyye cereyanları yaygın-
dı. Slav asıllı emîrler, çevrelerindeki Arap
kökenli emîr ve krallara karşı Slavlar'ın
ve Arap olmayan diğer müslüman unsur-
ların fazilet ve üstünlüklerini ortaya ko-
yacak edip ve şairlere ihtiyaç duyuyorlar-
dı. Şuûbiyye cereyanından büyük ölçüde
etkilenen İbn Garsiyee dedelerinin Bizans
Rumları ve Sâsânî İranlılar olduğunu,
Rum, yahudi ve İranlılar'ı Araplar'a tercih
ettiğini söylemiş, bununla birlikte kendini
emniyete almak için Hz. Peygamber'i öv-
meyi de ihmal etmemiştir (İbn Bessâm
eş-Şenterînî, VI, 712-713).

Güçlü bir nesir yazarı ve iyi bir şair olan
İbn Garsiyee, Meriye (Almeria) Emîri Mu-
tasım b. Sumâdın et-Tücebî'nin saray şa-
iri Ebû Ca'fer Ahmed b. Haddâd'a (İbnü'l-
Cezzâr / İbnü'l-Harrâz) hitaben kaleme aldı-
ğı ve Arap olmayanların Araplar'dan da-
ha üstün olduğunu iddia ettiği *Risâletü
tafzîli'l-'acem 'ale'l-'Arab* (*Risâletü's-
Şu'ûbiyye*) adlı eseriyle şöhret kazanmış-
tır. Endülüs'te Şuûbiyye hareketinin muh-
temelen ilk edebî ürünü olan bu risâlede
müellif Araplar'ın kusur ve ayıplarını, Rum
ve Slavlar'ın fazilet ve meziyetlerini edebî
sanatlarla süslü ve etkili bir üslûpla or-
taya koymaya çalışmıştır. Lisansın eski
Arap hatiplerinden Sahbân el-Vâifî'nin li-
sansından daha üstün olduğunu, hiris-
tiyan meliklerinin neslinden geldiğini
açıkça belirten İbn Garsiyee (İbn Saîd
el-Mağribî, II, 407), gerek çağdaşları ara-
sında gerekse daha sonraki edebî ve fikrî
çevrelerde derin izler bırakmıştır. Çok
sayıda edip ve şair ona cevap vermiş, bir
kısmı da onu düşmanlık, münafıklık ve
sefihlikle suçlamıştır (Ömer Ferruh, IV,
683).

Yazıldığı tarihten itibaren yaklaşık iki
asır boyunca edip ve şairleri meşgul eden
Risâletü's-Şu'ûbiyye için çok sayıda red-
diye kaleme alınmıştır. Bu reddiyelerden
zamanımıza ulaştığı tesbit edilenler ara-
sında en hacimlisi ve belki de en önemli-
si, Muvahhidler hareketinin lideri İbn Tü-
mert (ö. 524/1130) ve Abdülmü'min el-
Kûmî (ö. 558/1163) zamanlarında yaşa-
dığı anlaşılan Ebû Yahyâ İbn Mes'ade'ye
aittir. Belensiyeli (Valencia) şair Ebû Ca-
fer Ahmed b. Dûdin el-Belensî tarafından
kaleme alınan reddiye ise dili, üslûbu ve
içerdiği tarihî bilgiler bakımından önem-
lidir. İbn Bessâm eş-Şenterînî, bu reddi-
yenin yazarı ile 477 (1084) yılında Üşbü-
ne'de (Lizbon) karşılaşmış, ondan aldığı
diğer bilgiler yanında reddiyesini de ese-
rine kaydetmiştir (metni için bk. *ez-Zahî-
re*, VI, 715-722). Ebû't-Tayyib Abdülmün-
'im b. Mennullah el-Hevvârî el-Kayrevâ-
nî'ye ait reddiyenin büyük bir kısmı İbn
Bessâm eş-Şenterînî tarafından tesbit
edilmiştir (a.g.e., VI, 722-746). *Hadîka-
tü'l-belâga ve devhatü'l-berâ'a* adıyla
da anılan reddiyenin edebî açıdan üs-
tün bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.
Diğer bir reddiye, Züheyr el-Fetâ el-Âmi-
rî'nin kâtibi Ebû Ca'fer b. Abbas olduğu
sanılan İbn Abbas'a aittir (metni için
bk. a.g.e., VI, 746-756). Ebû Mervân Ab-
dülmelik b. Muhammed el-Gâfikî, İbn
Ebû'l-Hisâl ve Ebû'l-Haccâc Abdülme-
lik b. Cennân, İbn Garsiyee'ye reddiye ya-
zan diğer müellifler arasında zikredile-
bilir.

İbn Garsiyee'nin bu risâlesini ilk defa
Ignaz Goldziher "Die Su'ûbiyya unter den
Muhammedanen in Spanien" adlı ma-
kalesiyle birlikte yayımlamış (*ZDMG*, LIII
[1898], s. 601-620), risâle daha sonra Ah-
med Muhtâr el-Abbâdî'nin *eş-Şakâlibe
fi İsbânyâ* adlı eserinde de yer almıştır
(Madrid 1950). Abdüsselâm Muhammed
Hârûn risâleyi reddiyeleriyle birlikte neş-
retmiştir (Kahire 1950). Ayrıca yine red-
diyeleriyle birlikte *The Shu'ûbiyya
al-Andalus, The Risala of Ibn Garcia
and Five Refutations* adıyla James T.
Monroe tarafından İngilizce'ye çevrile-
rek yayımlanmıştır (Berkeley-Los Ange-
les 1970).

İbn Garsiyee'nin az sayıda şiiri günümü-
ze intikal etmiştir (İbn Saîd el-Mağribî, II,
407). Onun şiirleriyle nesrini karşılaştıran-
lar nesrinin daha açık ve sağlam olduğu
konusunda görüş birliği içindedir (Ömer
Ferruh, IV, 683).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zâhire fi mehâsini ehli'l-Cezire* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1399/1979, VI, 705-756; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilê*, Madrid 1887, II, 609; İbn Sâid el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 406-407; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, III, 229; M. Abdullah İnân, *Düvelü't-tavâ'if*, Kahire 1380/1960, s. 204-208, 455-459; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 683-689; Abdüsselâm Muhammed Hârûn, *Nevâdirü'l-mahtûât*, Kahire 1953, III, 256-291; David Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings*, Princeton 1985, s. 170-172; H. Monés, "İbn Gharsiyê", *El²* (İng.), III, 773; Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şu'ûbiyye*, Erzurum 1986, s. 315-330; "İbn Garsiyê", *DMB*, IV, 360-361.

MUSTAFA ÖZ

İBN GAYLÂN

(ابن غيلان)

Ebû Tâlib Muhammed
b. Muhammed b. İbrâhîm b. Gaylân
el-Bezzâz el-Hemdânî
(ö. 440/1049)

el-Ğaylâniyyât olarak tanınan
hadis cüzlerinin râvisi.

Bizzat kendisi, dedesi İbrâhîm b. Gaylân'ın kayıtlarına göre Muharrem 347'de (Mart-Nisan 958) doğduğunu belirtmiştir. Ağabeyi Ebü'l-Kâsım Gaylân, Hatîb el-Bağdâdî'nin hocalarından güvenilir bir muhaddisti. İbn Gaylân, başta Ebû Bekir eş-Şâfiî olmak üzere Nişâburlu muhaddis İbrâhîm b. Muhammed el-Müzekkî, Basralı hadis râvisi Ebü'l-Hasan Ali b. Kâsım en-Neccâd gibi âlimlerden hadis rivayet etti. Kendisinden de Hatîb el-Bağdâdî, Ebü'l-Fazl İbn Hayrûn, kıraat âlimi İbn Sivâr el-Bağdâdî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Beredânî, Ca'fer b. Ahmed es-Serrâc hadis öğrendi. Hatîb el-Bağdâdî'nin belirttiğine göre sadûk bir râvi olan İbn Gaylân 6 Şevval 440 (14 Mart 1049) tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Derbübâbde'deki evine defnedildi.

Zehebî, İbn Gaylân'ın hocası Ebû Bekir eş-Şâfiî'den 352-354 (963-965) yılları arasında rivayet ettiği 10.000 hadis on bir cüz tuttuğunu yazmıştır. Ebû Bekir eş-Şâfiî'nin rivayetleri *el-Fevâ'id* adıyla bilinmekle beraber İbn Gaylân onun en genç öğrencisi olduğu ve uzun bir hayat sürmesi sebebiyle bu hadisleri Ebû Bekir eş-Şâfiî'den en son kendisi rivayet ettiği için eser *el-Ğaylâniyyât* diye tanınmıştır. *Fevâ'idü'l-Bezzâz* (Ziriklî, VII, 21) ve *el-Fevâ'idü'l-muntehabetü'l-avâli'ani's-şüyühî'l-meşhûre bi'l-Ğaylâniyyât* diye anılan eseri Dârekutnî (ö. 385/995) tahrîc etmiş (bu çalışmanın beş cüzü Dârü'l-kü-

tübî'l-Mısıryye'de bulunmaktadır, bk. Fuâd Seyyid, II, 197), ayrıca eserde bulunan ve Ebû Bekir eş-Şâfiî'den itibaren dört râvi ile Hz. Peygamber'e ulaşılan (rubâî) rivayetleri de *el-Ehâdîsü'r-rubâ'iyyât* adıyla bir araya getirmiştir (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 85/2). Muhammed Murtaşâz ez-Zebîdî (ö. 1205/1791), eserin Dârekutnî tarafından yapılan tahrîcinin on bir cüzden meydana gelen bir cilt içinde özel kütüphanesinde bulunduğunu ve kendisinin onu âlî senedlerle rivayet ettiğini söylemektedir (*Tâcü'l-'arûs*, VIII, 54). *el-Ğaylâniyyât*'ın muhtelif kısımları British Museum'da (Suppl., 135, Or. 3059, 136), Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 96), Mekke'de Mektebetü'l-Harem'de (Hadis, nr. 579) ve Kahire'de (Sezgin, I, 191) bulunmaktadır. Heysemî'nin eser üzerinde *Tertîbü ehâdîsü'l-Ğaylâniyyât* adıyla bir çalışma yaptığı kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-'arûs, VIII, 54; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 234-235; XII, 333-334; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 204-205; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 139-140; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 552; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 598-600; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 421-440*, s. 492-494; a.mlf., *el-İber*, II, 277; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 227; İbnü'l-Verdî, *Tetimmütü'l-Muhtaşarfî ahbâri'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, I, 530; Safedî, *el-Vâfi*, I, 119; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 58-59; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 265; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, III, 399; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 21-22; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-mahtûât*, Kahire 1382/1962, II, 197; Sezgin, *GAS*, I, 191, 232.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBN GÂZÎ

(ابن غازي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed
b. Gâzî el-Osmânî el-Miknâsî
(ö. 919/1513)

Kıraat, hadis ve fıkıh âlimi.

841'de (1437) Fas'ın doğusundaki Miknâs'ta (Miknâsetüzzeytûn) doğdu. Benî Osman diye tanınan bir sülâleden olup büyük cedlerinden Gâzî'ye nisbetle İbn Gâzî lakabıyla meşhur oldu. İlk öğrenimini Miknâs'ta yaptı. Ebû Zeyd Abdurrahman el-Kâvânî, Ebü'l-Hasan Ali b. Menûn eş-Şerîf el-Miknâsî ve Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım el-Kürî'den Arap dili, dinî ilimler, siyer, tarih, edebiyat ve matematik okudu (*Fihristü İbn Gâzî*, s. 70, 83, 85).

858 (1454) yılında tahsilini ilerletmek için Fas şehrine giden İbn Gâzî, orada uzun yıllar Karaviyyîn Camii ve Misbâhiyye medreselerinde tahsil gördü. Devrin meşhur kıraat âlimi ve muhaddisi, "Sagîr" lakabıyla tanınan Ebû Abdullah Muhammed b. Hüseyin el-Evrebî en-Nicî'nin derslerine devam etti. İlmî ve ahlâkî üstünlükleri dolayısıyla çok sevdiği ve *Fihris*'inde kendisinden övgüyle bahsettiği bu hocasından özel dersler alarak kıraat, Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis, fıkıh, siyer, ahlâk ve tasavvufa dair birçok kitabı okudu; icâzetler aldı. Ebû Amr ed-Dânî, Şâtibî, İbn Berrî, Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâziş, Muhammed b. Muhammed el-Harrâz ve Ebü'l-Abbas el-Mehdevî'nin kıraat-i seb'aya dair kitaplarındaki muhtevaya uygun olarak Kur'an-ı Kerim'i üç defa hatmetti. Fas'ta ayrıca Misbâhiyye Medresesi müderrisi Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ömer el-Müzceldî, Karaviyyîn Camii Medresesi müderrisi Ebû Zeyd Abdurrahman b. Ebû Ahmed el-Karmûnî, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Muhammed et-Tancî ve Serrâc en-Nefzî gibi hocalardan istifade eden İbn Gâzî, *Fihris*'inde isimlerini zikrettiği on sekiz hocası dışında birçok âlimden fıkıh, edebiyat, matematik, ferâiz, aruz, mantık, tasavvuf ve tıp ilimleri okuduğunu belirtir (*a.g.e.*, s. 169-170).

İbn Gâzî daha sonra Miknâs'a dönerek Miknâs Camii'nin hatipliğini üstlendi ve burada ders vermeye başladı. Kendisinden kıraat, edebiyat, fıkıh, tefsir, hadis, siyer, megâzî ve matematik alanlarında çok sayıda öğrenci ve ayrıca halk faydalandı. İlmî şahsiyeti, güzel konuşması ve nasihatleriyle insanlar üzerinde etkili oldu. Miknâs'taki ilim adamlarıyla yakından ilgilenen ve onların dostluğunu kazanan İbn Gâzî, perşembe günleri ders yapmayı öğrencilerinden bazılarını geçen bir hafta içinde şehirde olup bitenleri tesbit etmekle görevlendirerek toplanan bilgileri değerlendirmeyi âdet haline getirmişti (Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, II, 124). Bu uygulamasıyla aynı zamanda bir cemiyet adamı olduğunu ortaya koymuştur. İbn Gâzî, 880 (1475) yılında Miknâs'a uğrayan Kudüslü âlim Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Abdülvehhâb el-Bekrî ile karşılıklı ilim alışverişinde bulunarak ondan Irak, Hicaz, Şam ve Mısırlı âlimlerin bazı eserlerine dair umumi icâzetnâme aldı; kendisi de Ebû Muhammed'e *Münyetü'l-hüssâb* adlı eserinden bir nüsha ve buna dair icâzetnâme verdi (*Fihristü İbn Gâzî*, s. 123).